

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение «Средняя общеобразовательная школа с. Аянгаты Барун-Хемчикского кожууна Республики Тыва».

«Согласована»
Заместителем директора по УВР
Ооржак Ооржак Е.С.
«26» 08 2023г

«Утверждена»
Директором МБОУ СОШ
с. Аянгаты
Шокар Шокар О.Б.
Приказ № 448
От «26» 08 2023г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по родной (тувинской) литературе
(наименование учебного предмета, курса, дисциплины)
10
(класс)

Уровень образования: среднее общее образование

Количество часов год 68, в неделю: 2

Уровень: базовый

Учитель: Монгуш Долаана Андреевна

Программа составлена на основе Федерального закона от 29.12.2012г № 273 Ф3 «Об образовании в РФ», требований к результатам освоения федеральной образовательной программы основного общего образования ОФКС-тин негелделеринге дууштур «Кол нити өөредилгениң 5–9 класстарынга «Төрзэн (тыва) чогаал» эртеминиң чижек өөредилге программазы»

Учебник: Е.Т.Чамзырын, А.Х.Херел «Тыва чогаал. 10 класс», Кызыл-2022, 404а

2023-2024
(учебный год)

ТАЙЫЛБЫР СӨС

10-гу класстын төрөөн чогаал эртеминиң өөрөдилге-методиктиг комплекизинге хамааржыр ажилчын программаны «Кол ниитиөөрөдилгениң 5–9 класстарынга «Төрөөн (тыва) чогаал» эртеминиң чижек өөрөдилге программазынга» (улаштыр – Программа) даянып, 10 класстың «Тыва чогаал» өөрөдилге номнунга дүүштүр кылдырган.

Өөрөдилгениң Федералдыг күрүне стандартызының (улаштыр – ӨФКС) «Родной язык и родная литература» деп өөрөдилге кезээнде кириген «Төрөөн чогаал» эртемин шиңгээткениниң түңнелдерин кичээнгейге алган. Программада Россия Федерациязының хамаатызының мөзү-шынар сайзыралынга болгаш кижизидилгезинге хамаарышкан Концепциясында айыттырган чүүлдерни болгаш Тыва Республиканың регионалдыг, этнокультурлуг онзагайларын, ол ышкаш Россия чоннарының хамааты ниитилелинге хамаарышкан эп-сеткил каттыштырылгасы, культуралар аразында чөптүг харылзаа тургузар сорулгаларының бүгү байдалдарын барымдаага ап, өөрөдүп көргөн.

Чижек Программаның кол таваа кылдыр дараазында хоойлу, доктаал, саавырлар алдырган:

- Конституция Российской Федерации (с изменениями на 01.07.2020 г.) ст. 26;

-Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;

- Федеральный закон от 03.08.2018 г. № 317-ФЗ «О внесении изменений в статьи 11 и 14 Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации»;

Приказ Министерства образования и науки РФ от 17 декабря 2010 г. № 1897 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования» (в редакции

приказа Минобрнауки России от 31 декабря 2015 г. № 1577);

- Конституция Республики Тыва (с изменениями на 12.04.2019 г.) ст.5, 24;

-Закон ВХ-1 «О языках в Республике Тыва» от 31.12.2003 г. № 462 (с изменениями на 12.04.2019 г.);

-Закон Республики Тыва от 21.06.2014 г. № 2562 ВХ-1 «Об образовании в Республике Тыва» (с изменениями на 02.06.2019 г.).

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИН ӨӨРЕДИРИНИҢ

СОРУЛГАЛАРЫ

Сорулга: төрээн (тыва) чогаал эртеминге даянып, сагыш-сеткил, делегей көрүүшкүнү делгем, чаагай үзел-бодалдыг, чогаадыкчы арга-шинектиг, кижилер аразында харылзажылганың бүгү талалыг кылдыныгларын билир, бедик хамааты туруштуг кижини өөредип, кижизидип, сайзырадырынга *таарымчалыг байдалдарны тургузары*.

Сорулгаларын күүседириниң аргалары:

- амыдыралды бүгү талалыг онзагай көргүзөр уран чүүлдүң бир хевири болур чечен чогаалды чүгле сагыш-сеткил хайныышкыны-биле хүлээп номчуурун эвес, а номчаанын ханы сайгарып, бодунуң бодалын (туружун) бадыткалдыг тайылбырлап база өскелерниң туружун (бодалын) дыңнап, өөренип, деңнеп өөрениринге чаңчыктырары;

чогаал, сөзүглел төрээн чонунуң ыдыктыг үнелериниң, чаңчылчаан амыдыралының үндезинин илереткен чепсек дээрзин билиндирери;

– төрээн (тыва) болгаш Россия чоннарының биче буурай база делегей чоннарының чогаалдарын сайгарып өөрениринге төрээн дылдың үнезин, ооң эгээртинемес байлаан меделердии-биле ажыглап өөренирин билиндирер ажылдар;

– чечен чогаал авторнуң онзагай, бот-тускайлаң, уран-чечен делегейи, уран чүүлдүң бир хевири дээрзин таныштырар ажылдар;

– чогаал эстетиктиг болгаш мөзү-шынар илередир чепсек дээрзин тодарадыр ажылдар;

– тема болгаш идеяны тодарадырынга сөзүглелдиң ужур-утказын, дылының уран чурумалдыг аргаларының, тургузуунуң онзагайын, бижиттинген аянын тодарадыр ажылдар;

– тыва чогаалды өске чогаалдар-биле, уран чүүлдүң өске хевирлери-биле деңнеп сайгарар ажылдар;

– уругларның чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр ажылдар;

– класска азы бот-тускайлаң номчаан чогаалдарынга хамаа-рыштыр шүгүмчүлелдиг чүүлдерни, үнелелдерни бодунуң деңнели-биле угаап-бодап, шын чугаалап, бижип өөрениринге чаңчыктырар ажылдар;

– чогаалда чуруттунган амыдыралды бүгү талазындан өөренип көрүп, чогаал маадырларынга, хөделиишкиннеринге хамаарыштыр бодунуң хамаарылгазын, туружун илередип өөренирин хевирлээр ажылдар;

– аас болгаш бижимел ажылдарга бодалын чогаал сөзүглели-биле бадыткап,

тода илередип өөредиринге угланган ажилдар;

– бижимел чугааның хевирлерин (тоожуушкун – бердинген чижекке дүүштүр сөзүглелди тургузары; угаап-сайгарары – айты-рыгларга бижимел харыы бээри; тодарадып бижири – маадырның ха-рактеристиказын тургузары) күүседип өөрениринче угланган ажилдар;

– бодунуң көрүжү-биле сөзүглел чогаадып шыдаар база чуруктарга даянып, чогаадыкчы арга, мергежилди сайзырадыр ажилдар;

– өске чоннарның ёзу-чаңчылдарын сонуургаар, кижилер-биле эптиг-чөптүг харылзажылганы кижизидеринче угланган ажилдар;

– кандыг-даа чогаалдарны номчуп, амыдыралчы билиглерни шиңгээдип ап, хостуг үезин шын ажыглап өөредир ажилдар;

- чечен чогаал – чогаалчының (авторнуң) делегейи, ооң амыдыралды номчукчуга таныштырарының хуу көрүжү дээрзин уругларга таныштырары, угаан-медерелинге быжыглаар ажилдар;

- номчаан чүүлүн сайгарылгалыг хүлээп ап көрүп, бодунуу-биле тайылбырлап билиринге чаңчыктырар ажилдар;

- чечен чогаалды медерелдиг, утказын ханы билип номчууру ажыктыг, өөредиглиг, кижизидилгелиг дээрзин билиндирип, бот-тускайлаң ном номчуурунга хереглелин хандырып, чаа чогаалдарны сонуургап номчуурунга кижизидер ажилдар;

-тыва дылынга, ёзу-чаңчылдарынга хумагалыг болурун кижизидер ажилдар;

чогаалдарга болгаш уран чүүлдүң өске хевирлеринге даянып, кижизиг аажы-чаңга, хамааты бот-медерели бедик, төрөөн чуртунга шынчы чорукка кижизидер ажилдар;

- өөреникчилерниң аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр ажил-чорудулга.

Төрөөн (тываа) литература эртемнинин ооредилге планында туружу.

Программада төрөөн (тыва) чогаал эртемин өөрениринге 68 шакты кылган.

Төрөөн (тыва) чогаал эртемин кол ниити ооредилге деннелинге шингээткенинин туннелдери:

Сагыш-сеткил делегейин хевирлээринге хөй талалыг салдарлыг төрөөн (тыва) чогаал эртемин өске эртемнер-биле холбаштырып өөредири үстүндө салдырган сорулганы чедип алырынга дээштиг. Төрөөн (тыва) чогаал эртемин өөренигиниң түңнелдери предметтиг, метапредметтиг база бот-тускайлаң бооп илерээр.

Бот-тускайлаң түңнелдер төрөөн дылынга, черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг; хамааты бот-медерели бедик, ада-чурт төөгүзүн, культуразын үнелеп билир; номчулгага сонуургалдыг, чогаадыкчы ёзу-биле боданып шыдаар; өг-бүле, хөй-ниити база күрүне чергелиг хоойлу-дүрүмнү сагып чоруур, сагыш-сеткили байлак,

мөзү-бүдүжү чараш, эптиг-чөптүг аажы-чаңныг кижиниң хевирлеттингенин база төрээн (тыва) чогаалга өөрөнгөн билииниң деңнелин илередир.

Предметтиг түңнелдер төрээн (тыва) чогаалга өөрөнгөн бүгү теориялыг билиглерин (чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттинген төөгүзүн, композициязының тургузуун, дылының уран чурумалдыг аргаларын дээш о.ө.) шиңгээткенин, уран чүүлдүң янзы-бүрү хевирлери-биле чогаалдың идеязын деңнеп, ханы сайгарып билир, чогаадыкчы арга-шинээ бедик номчукчунуң хевирлеттингениниң түңнелин илередир; аас болгаш бижимел чугаазы сайзыраңгай, чугааның байдалынга дүүштүр бодаалдарын тода илередип шыдаар арга-шинээн тодарадыр.

Метапредметтиг түңнелдер билиг шиңгээдириниң бот-хуу ажыл-чорудулгазын углап-баштап, аайлап билир, ниитилелге бодун шын алдынып, бодунуң туружун, үзел-бодалын камгалап билир, өөредилгени төрээн (тыва) чогаал эртеминден дашкаар шиңгээдип өөрөнгенин, тыва литератураның укталган дөстөрүн болгаш ооң төөгүзүнүң үе-чадаларының онзагай демдектерин, чогаал сайгарылгазын улустуң аас чогаалы, эрте-бурунгу түрк бижиктиң тураскаалдары, төөгү, география дээш оон-даа өске эртемнер-биле сырый харылзаалыын тодарадып, бүгү эртемнерни чергелештир шиңгээдип өөренир арга, мергежилдерни билирин тодарадыр.

10-гу класстын тыва чогаалга календарь-тематиктиг планы

№	Теманың ады	Онаалгазы	Шаг ы	Эрттирер хүнү		Эдил ге кыл аны
				план	фак т	
1	Тыва литератураның сайзыралы. Тыва литература XX вектиң эгезинде.	Номчуур	1	01.09		
2	Салчак Калбакхөрекович Тока. Намдары, чогаадыкчы ажил-чорудулгазы.	Чогаалчыга хамаарыштыр реферат кылыр	1	07.09		
3	С.Тока «Араттың сөзү» ийиги номдан эгелер: «Он сургуул», «Улуг Ужар».	Номчааш, айтырыгларга харыылаар	1	08.09		
4	Үшкү номдан эгелер:«Улуг Москва, амыр-ла», «Улуг өөредилге эгелээн»	Бир эгенин планын тургузар	1	14.09		
5	С.Тока «Араттың сөзү» чогаалдын кол маадырынын амыдыралда эрткен оруу	Номчуур	1	15.09		
6	С.А. Сарыг-оол. Намдары, чогаадыкчы ажил- чорудулгазы.	Конспектилээр	1	21.09		
7	С.А.Сарыг-оол Шүлүк «Өскүстүң чалбарыы»	Сайгарылгалыг номчулга	1	22.09		
8	Философчу болгаш ынакшыл лириказы. «Ынакшыл», «Чараш карак», «Үрезинчигеш»	Шулуктернин долу сайгарылгазы	1	28.09		
9	С. Сарыг-оол «Аңгыр-оолдуң тоожузу»	Номчуур	1	29.09		
10	С. Сарыг-оол «Аңгыр-оолдуң тоожузу». Чогаалда көдүртүнген чугула айтырыг	План кылыр	1	05.10		
11	С. Сарыг-оол «Аңгыр-оолдуң тоожузу» тоожуда кол маадырларнын онзагайы	Сонуургаан узундуну чуруур	1	06.10		
12	С.Сарыг-оол «Алдын-кыс»	Сайгарылгалыг номчулга	1	12.10		
13	С.Сарыг-оол «Алдын-кыс» Шүлүглелдин тема болгаш идеязын, композициязының онзагайын тодарадыры.	Уран-чеченин илередир	1	13.10		
14	Литература теориязы: Чечен чогаалдың кол-кол методтары.	Конспектилээр	1	19.10		
15	А.Адаров «Көшкүн чон»	Номчуур.	1	20.10		
16	А.Адаров «Көшкүн чон»	Төөгү болгаш литература теориязын холбаштырып шүлүктү сайгарары болгаш утказын тайылбырлаары	1	26.10		
17	С.Б. Пюрбю. Намдары, чогаадыкчы ажил- чорудулгазы.	Номчуур, конспектилээр	1	27.10.		
18	С.Пюрбю «Чаңгыс сөс дээш», Ынакшыл болгаш философчу лирика. «Күскү сесерликке»	Сайгарылгалыг номчулга	1	09.11		
19	С.Пюрбю "Алды айнын дунезинде"	Доктаадыр	1	10.11		
20	С.Пюрбю «Чуртталганың аялгазы».	Сайгарылгалыг номчулга	1	16.11		
21	С.Пюрбю «Үем болгаш үе-	Шулуглелдин	1	17.11		

	чергем дугайында»	символиктиг ады				
22	А.С. Пушкиннің чогаалдары тыва дылда. «Тураскаал», «Сибирьже», «Хоругдаттырган кижиги».	Сайгарылгалыг номчулга	1	23.11		
23	М.Ю.Лермонтовтуң чогаалдары – тыва дылда. «Салгын хемези», «Булуттар», «Төрээн чурт».	Номчуур	1	24.11		
24	О.К. Саган-оол. Намдары, чогаадыкчы ажыл- чорудулгазы.	Конспектилээр	1	30.11		
25	Роман «Дөспестер». Романның тема, идеязын тодарадыры.	Тондур кылыр	1	01.12		
26	Роман «Дөспестер». Боражык биле Хеймер-оолдуң омур- хевири, оларның өске маадырлар-биле харылзаазы.	Чугула тема, айтырыгларга хамаарыштыр монолог, диалог хевиринге сайгарылганы чорудары.	1	07.12		
27	И.У. Бадра. Намдары, салым-чолу, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының оруу.	Конспектилээр	1	08.12		
28	«Арзылаң-Күдерек» -төөгүлүг роман	Романның сюжедин, маадырларның аажы-чаңы	1	14.12		
29	«Арзылаң-Күдерек» -төөгүлүг роман. Романның сюжедин, маадырларның аажы-чаңын, эпиктиг тоожуушкунунуң делгемин тодарадыры.	Сайгарылгалыг номчулга	1	15.12		
30	«Арзылаң-Күдерек» -төөгүлүг роман. Маадырларның омур- хевиринге, чогаалда дылдың уран-чечен аргаларның ужур-дузазын тодарадыры.	Сайгарылгалыг номчулга	1	21.12		
31	Н.Е. Бельчегешев (Койа Бельчек). «Ырлап тур мен» - төрээн черинге ынакшылының бир тускай көстүүшкүнү	долу сайгарылга	1	22.12		
32	С.Ө. Тамба. Чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы.	Конспектилээр	1	28.12		
33	С.Тамба «Мээң байым», «Амыдырал хеми», «Сөзүм утпа», «Аалдап четсе».	1 шулукту доктаадыр	1	11.01		
34	С.Тамба «Капитан Гастеллога»	Сайгарылгалыг номчулга	1	12.01		
35	С.Тамба «Амыргалаар» -тоожу.	Номчуур	1	18.01		
36	С.Тамба «Амыргалаар» -тоожу.	Айтырыгларга харыылаар	1	19.01		
37	С.Тамба «Амыргалаар» -тоожу.	План тургузар	1	25.01		
38	К.Ч. Тоюң. Чогаалчы дугайында сөс.	Чогаалчы дугайында илеткел	1	26.01		
39	К.Тоюн «Көгерим», «Ыраажы кыс».	Доктаадыр	1	01.02		
40	С.С. Сюрюн-оол. «Көк-көк даглар», «Ак»	Доктаадыр	1	02.02		
41	С.Сурун-оол «Ногаан ортулук». Тоожуда экология, мөзү-шынар темалары	Номчуур	1	08.02		
42	С.Сурун-оол «Ногаан ортулук» чогаалдын дылынын уран-чечени	Тондур кылыр	1	09.02		
43	С.Сурун-оол «Тывалаар кускун»	Номчуур	1	15.02		
44	С.Сурун-оол «Тывалаар кускун» чогаалда уран-чечен аргалар	Сайгарылгалыг номчулга	1			
45	Чогаадыг "Бойдус биле кижинин	Тондур бижиир	1	16.02		

	хини тудуш"					
46	Р.Г. Гамзатов «Төрээн дыл»	Хамааты болгаш патриотчу чорук темаларын ажытканының онзагайы.	1	22.02		
47	М.Б.Кенин-Лопсан. Намдары, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы. Чоннуң ёзу-чаңчылдары-биле харылзаазы.	Конспектилээр	1	29.02		
48	М.Б. Кенин-Лопсан«Сонеттер»	Сайгарылгалыг номчулга	1	01.03		
49	М.Б.Кенин-Лопсан "Чугурук Сарала"	Сайгарылгалыг номчулга	1	07.03		
50	М.Б.Кенин-Лопсан "Чугурук Сарала"Романның композициязының онзагайын тодарадыр, чогаалдың сайгарылгазын чорудары.	Тыва литератураның төөгүзүнде роман жанрының тывылганы болгаш сайзырап эгелээни-биле таныжылга.	1	08.03		
51	М.Б.Кенин-Лопсан "Чугурук Сарала"Кол маадыр Саадактың омур-хевири- биле ажыл.	Маадырларнын омур хевирин сайгарар	1	14.03		
52	Роман дугайында билиг.	Конспектилээр	1	15.03		
53	М.Б. Кенин-Лопсан «Буян-Бадырғы».	Номчуур	1	21.03		
54	М.Б. Кенин-Лопсан «Буян-Бадырғы».	План тургузар	1	22.03		
55	М.Б. Кенин-Лопсан «Буян-Бадырғы».	Бердинген айтырылгарга харылаар	1	04.04.		
56	Төөгүлүг көскү күрүне баштыңы. Буян-Бадырғының омур-хевири.	Сайгарар	1	05.04		
57	Ю.Ш. Кюнзегеш. Намдары, чогаадыкчы ажыл- чорудулгазы.	Конспектилээр	1	11.04		
58	Ю.Ш.Кюнзегештиң шүлүк чогаалы.	Сайгарылгалыг номчулга	1	12.04		
59	Ю.Кюнзегеш «Саргатчай», «Тожу кижини хоорайда».	Номчуур	1	18.04		
60	«Ожук даштары».«Шүлүктөрнүн дөзези», «Арат оглу ужуп үнген»,	Сайгарар	1	19.04		
61	Т.Г. Шевченко. «Дүш», «Чагыг».	Номчуур	1	25.04		
62	Ю.Ш. Кюнзегеш. «Шүлүкчүнүн орнукшулу ыржым, шириин».	Долу сайгарылга	1	26.04		
63	Чогаал теориязы: тыва литература критиказының дугайында.	Конспектилээр	1	02.05		
64	С.П. Щипачев «Улуг-Хем», «Кызыл», «Ынакшылды туюлундан камнап чоргар...»	Доктаадыр	1	03.05		
65	Э. Хемингуэй «Ашак биле далай».	Номчуур	1	10.05		
66	М.Н. Чебодаев «Крепин».	Номчуур	1	16.05		
67	Чогаалда улусчу ёзу-чаңчылдарны чурааны.	Конспектилээр	1	17.05		
68	Литература –амыдыралдың көрүнчүү.	Тест-биле ажыл	1	23.05.		

